

K pojmu „deliktu politického.“

Karel Novák.

V poslední době byla veřejnost vzrušena jak u nás, i jinde různými processy „politickými“, a bylo si stěžováno na postup soudů ve věcech zločinců „politických“. Během minulého století, jak bude ukázáno, vyvinul se jiný názor na zločince takového, než tomu bylo dříve. Pohlédme, jak nakládá moderní zákonodárství a věda s pojmem trestného činu politického.

V našem pozitivním zákonodárství tento pojem vyskytuje se několikrát, aniž by bylo lze jasně seznati, co si zákonodárce pod tím představuje.

Čl. XI. státního základního zákona o moci soudcovské ze dne 21. prosince 1867, čís. 144. ř. z. ve své platnosti bezprostřední nyní novou ústavou zrušený, má ustanovení, přijaté z ústav států západních,¹⁾ že při všech politických a obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přecínech rozhodují porotci o vině obžalovaného.²⁾ Právní nejistotu plynoucí z tohoto ustanovení odstranil čl. VI. uvoz. zákona k trestnímu řádu ze dne 23. května 1873, čís. 119. ř. z., jenž vypočítává, o kterých trestných činech soudí porota, a lze tedy z něho vyjmouti některé činy, jež možno označiti za politické.³⁾

O trestném činu politickém mluví se dále v mezinárodních smlouvách o vydání zločinců. Na tomto poli vyvinul se vlastně pojem politických deliktů. Až do století 18. bylo se zločinci politickými ve styku mezinárodním nakládáno stejně, jako se zločinci obyčejnými. Vlivem francouzské revoluce a politických převratů na konci 18. století a začátku století 19. vzniklo v západní Evropě mocné hnutí, které se stavělo proti tomu, aby političtí zločinci, kteří uprchli na území cizího státu, byli tímto státem vydáni státu spáchaného činu. Byla to první Francie, která prohlásila v ústavě roku 1793⁴⁾ právo asyly pro politické zločince. — K jakémušl třídění dospěl také Code pénal z roku 1810, mluvě o činech prostých (Communes) a politických.

Časté revoluce a vůbec nejistá doba na počátku stol. 19. posunovaly otázku politických deliktů do popředí a nutily přemýšleti i učence o určení toho pojmu. Hodně jest citováno dílo

¹⁾ Francouzská ústava z r. 1830; čl. 98. belgické ústavy: Le jury est établi... pour délits politiques et de presse.

²⁾ Naše ústava ustanovení podobného nepřijala, z toho důvodu, jak se správi ve zprávě důvodové, že podrobné vyjmenování deliktů patřících před porotu ponechává se normovati novému trestnímu řádu. Postup tento nezdá se mi býti správným, poněvadž tak důležité právo obžalovaného, jako býti souzenu porotou, má přímo v ústavě býti zaručeno, už z důvodu formálního.

³⁾ Viz Průšák: R. právo trestní, str. 58.

⁴⁾ Clánek 120.

holandského právníka Provó Kluita,⁵⁾ ve kterém již autor dochází k závěrům, jež později byly provedeny zákonodárstvím.

Novou éru v hodnocení politických deliktů zahajuje belgický zákon ze dne 1. října 1833, jenž stanoví směrnice, za jakých podmínek má přistě vláda belgická uzavíratí mezinárodní smlouvy, o vydání. Podle tohoto vzoru i jiné státy vkládaly do smluv klausuli, že za žádných okolností nedovoluje se vydání pro zločin politický nebo čin s ním souvislý.⁶⁾ Co za čin politický se má pokládati, určeno není. Vznikaly různé kontroverze při výkladu tohoto ustanovení a tu opět, aby aspoň v hlavním nedostatku odpomohla, kráčí v čele Belgie, když zákonem ze dne 22. března 1856 parlament belgický přijal t. zv. atentátní klausuli,⁷⁾ stanovící, že za čin politický nemá se pokládati a vydání tedy se připouští pro vraždu spáchanou na hlavě státu nebo členu jeho rodiny.⁷⁾ Příkladu Belgie následují opět státy jiné.

Než přes to pojem sám byl nejistý a jest celkem i nyní. Positivní zákon nedává nám odpovědi na otázku, co jest trestným činem politickým, dlužno tedy sáhnouti k literatuře. Mezi kriminalisty jsou hlavně dvoji mínění: Theorie deliktu absolutně politického (I.) a relativně politického (II.).

I. Jedni⁸⁾ soudí, že politickým jest ten čin, jenž obrací se bezprostředně proti společenskému uspořádání národa jako státu, a proti jeho representantům: hlavě státu, proti členům dynastie (u monarchii) a zákonodárným sborům. Podobně Holzendorff⁹⁾ za předmět zločinů politických pokládá ústavu, mezinárodní poměr státu v míru a ve válce a vládu. Podle této theorie sluší pokládati za delikt politický čin, obsahující moment objektivního politického poškození státu. Motiv ten nerozhoduje ani účel, stačí, že určitý statek vyjmenovaný poškozen byl. Ve směru subjektivním se vyhledává, aby pachatel si byl vědom nebezpečnosti svého počínání. (Theorie tato celkem nyní jest opuštěna.)

II. Naproti tomu Lamaschovi¹⁰⁾ rozhodujícím pro hodnocení činu jako politického jest účel, jenž pachatel zamýšlí. Čin, jenž i jinak jest trestný, jako čin prostý, tím, že se jím chce docílit změna politických poměrů státu, stává se činem politickým. La-

⁵⁾ De deditine profugorum (1829).

⁶⁾ Ille expressément stipulé dans ces traités que l'étranger ne pourra être poursuivi ou puni pour aucun délit politique antérieur à l'extradition, ni pour aucun fait connex à un semblable délit... (Čl. 6. zmíněného zákona belgického.)

⁷⁾ Ne sera pas réputé délit politique, ni fait connexe à un semblable délit, l'attentat contre la personne du chef d'un gouvernement étranger ou contre celle des membres de sa famille, lorsque cet attentat constitue le fait soit de meurtre, soit d'assassinat, soit d'empoisonnement.

⁸⁾ Martitz: Internatinalne Rechthilfe in Strafsachen, II. díl.

⁹⁾ Staatslexikon, sv. 11., str. 612.

¹⁰⁾ Das Recht der Auslieferung, str. 61. a n.

Není našim úkolem rozbíratí politické příčiny, jež vedly Berchtolda k ničemnému jednání, jehož podobného před tím dějiny neznaly.

Faktem jest, že na toto velmi smířlivé prohlášení odpověděl zahraniční ministr mocnářství do Bělehradu notou z 23. července 1914, již nutno se podrobněji zabývatí.

Na počátku vzpomíná prohlášení srbského vyslance ve Vídni ze dne 31. března 1909, kterým byl zažehnán hrozící konflikt mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem k vůli annexi Bosny a Hercegoviny.²⁾ Historie posledních let a události z 28. června (zavraždění rak. následníka) ukázaly, pokračuje Berchtold, že existuje v Srbsku podvrtné hnutí, jehož cílem je oddělení od rak.-uhér monarchie jisté části jejího území. Vláda srbská nečinila ničeho, aby potlačila toto hnutí. Z přiznání původců atentátu vysvitá, že vražda sarajevská byla připravena v Bělehradě, že důstojníci a úředníci srbsí, členové „Národní Obrany“ dali vráhům zbraně a třaskaviny, a konečně, že přechod zločinců do Bosny se zbraněmi byl organizován a uskutečněn velitel srbské pohraniční stráže.

To vše nutí vládu rak.-uherskou, aby upustila od své blahovolné politiky, provozované řadu let proti Srbsku a ukládají jí povinnost učiniti konec hrozbám, které tvoří neustálé nebezpečí pro bezpečnost monarchie. Aby dosáhla tohoto cíle, vidí se vláda rak.-uherská povinna žádati od král. vlády oficiální prohlášení, že odsuzuje propagandu namířenou proti monarchii. A aby dodal tomuto prohlášení slavnostní ráz, diktuje Berchtold současně doslovné jeho znění,³⁾ která srbská vláda

2) Doslovné znění: „Le Serbie reconnaît qu'elle n'a pas été atteinte dans ses droits par le fait accompli crée en Bosnie-Herzégovine et quelle se conformera par conséquent à telle décision que les puissances prendront par rapport à l'article 25. du traité de Berlin. Se rendant aux conseils des grandes puissances, la Serbie s'engage dès à présent à abandonner l'attitude de protestation et d'opposition qu'elle a observé à l'égard de l'annexion depuis l'automne dernier et elle s'engage, en outre, à changer le cours de sa politique actuelle envers l'Autriche-Hongrie pour vivre désormais avec cotte dernière sur le pied d'un bon voisinage.“

3) Doslovné znění: „Král. vláda srbská odsuzuje propagandu, namířenou proti Rakousku-Uhersku, totiž soubor snah, které směřují k odtržení území od monarchie rak.-uherské, které jsou její součástí a žej upřímně smutných důsledků těchto zločinných hnutí. Král. vláda lituje, že důstojníci a úředníci srbsí účastnili se propagandy výše zmíněné a kompromitovali tak vztahy dobrého sousedství, k němuž král. vláda se slavnostně zavázala svým prohlášením z 31. března 1909. Král. vláda, která zavrhuje a zamítá každou myšlenku, anebo snahu vměšovati se do osudů obyvatel kterékoliv části Rak.-Uherska, pokládá se za povinnu upozorniti formálně důstojníky, úředníky a všechno obyvatelstvo království, že nadále bude postupovati s největší přísností proti osobám, které by se účastnily podobných hnutí, hnutí, na jejichž předejití a potlačení vynaloží všechno své úsilí.“

musí uveřejnit na své stránce svého úředního listu dne 13./26. července. Současně musí toto prohlášení být uvedeno ve známost král. armádě denním rozkazem Jeho Vel. krále a uveřejněno v úředním voj. věstníku.

Vláda srbská se dále zavazuje:

1. Potlačit každou publikaci, která budí nenávisť a opovržení proti monarchii a jejíž všeobecná tendence je namířena proti územní integritě.

2. Rozpustit bezprostředně spolek Národní Obranu a konfiskovat všechny prostředky propagandy a zakročit stejným způsobem proti ostatním spolkům a sdružením v Srbsku, které provádějí propagandu proti monarchii; král. srbská vláda učiní nutná opatření aby rozpuštěné spolky nemohly pokračovat ve své činnosti pod jiným jménem nebo v jiné formě.

3. Vypustit bez odkladu z věz. vyučování v Srbsku jak z učitelských sborů, tak i z učebních pomůcek vše, co vzbuzuje nebo by mohlo vzbudit propagandu proti Rak.-Uhersku.

4. Propustit ze služby a ze správy všeobecně všechny důstojníky a úředníky provinivší se propagandou proti monarchii, jichž jména a činy vyhrazuje si sdělit cí. a král. vláda král. vláde srbské.

5. Přijmouti součinnost⁴⁾ cí. a král. orgánů v Srbsku při potlačování podvrhového hnutí proti územní integritě mocnářství.

6. Zahájit soudní řízení proti účastníkům komplotu z 28. června, jsoucích na srbské půdě; orgány delegované cí. a král. vládou budou účastny při tomto vyšetřování.⁵⁾

7. Přistoupit ihned k uvěznění majora V. Tankosiče a úředníka srbského státu Milana Ciganoviče, kompromitovaných výsledky vyšetřování v Sarajevě.

8. Zabránit účinnými prostředky spolupůsobení srbských úřadů při nedovoleném prodeji zbraní a třaskavin přes hranice, a sesadit a přísně potrestat úředníky pohraniční stráže v Šabci a Leznici, provinivší se tím, že pomáhali původcům sarajevského zločinu, usnadníce jim přechod přes hranice.

9. Dát cí. a král. vládě výklad o neospravedlivelných řečích vys. úředníků srbských jak v Srbsku, tak v cizině, kteří přes své úřední postavení neváhali po atentátu z 28. června vyjadřovati se v interviewech způsobem monarchii nepřátelským. Konečně

Nevím, našel-li by se někde státník, který by mohl podepsat toto ponižující a přímo urážlivé prohlášení pro suverenní stát. Berchtold, aniž by uvedl jediného konkrétního důkazu o vině srbských důstojníků a úředníků, chce dokonce, aby srbská vláda rovněž bez důkazu uznala, že podporovala hnutí, směřující proti monarchii, tedy hnutí, které skutečně existovalo.

⁴⁾ V textu: collaboration

⁵⁾ V textu: „.... prendront part aux recherches y relatives.“

10. Uvědomovati bez průtahů cis. a král. vládu o vykonání opatření pojatých v předešlých bodech.

Cis. a král. vláda očekává odpověď král. vlády srbské nejdéle do soboty 25. července 6 hod. večer.

K notě je pak připojen ještě dodatek s výsledky soudního šetření v Sarajevě.

Tak zní v hlavních rysech ono ultimatum, jehož výsledkem byl a musil býti světový válečný požár. Jak patrně, uvádí na přetřes sporné a složité věci jak povahy juristické, tak politické. A ke všemu povoluje tak krátkou dobu na odpověď! Kdežto sarajevský soud dává k obhajobě dopadeným a usvědčeným zločincům, jichž vinu nebylo lze popříti plně tři měsíce, dává Berchtold jen 48 hodin k ospravedlnění státu, jenž mohl býti nejvýše viněn z morální součinnosti!

K ponižujícímu prohlášení, které měl Pašič uveřejniti v úředním listě ani nehledě, znamenalo přijetí ultimata Srbskem politickou i právní sebevraždu. Vždyť stát v mezinárodním styku, aby byl státem, musí být politickou suverenní jednotkou.⁶⁾ Se svou neodvislostí stát stojí, s ní pro mezinárodní právo padá.⁷⁾ Avšak se suverenitou státu je neslučitelné každé a jakékoliv zasahování politické moci. A že požadavky Berchtoldovy se nesrovnávaly s důstojností samostatného státu, je i laiku jasno. Srbská vláda měla ihned (immédiatement), t. j. bez jakéhokoliv soudního vyšetřování rozpustiti Národní Obranu a jiné spolky, třebaš rak. vláda nemohla podat žádného přímého důkazu o jich účastenství na protirak. propagandě.

Vláda vídeňská se pranic neohlížela na to, dovoľoval-li vůbec srbské vládě takovýto čin srbský spólčovací zákon?

Nejehoulostivější však byly požadavky uvedené sub 5. a 6. Přijetí jich neznamenaló pro Srbsko nic menšího, než podříditi své správní a soudní úřady dozoru vlády vídeňské, tedy de facto ztrátu suverenity.

Jaké stanovisko zaujala k rak.-uh. notě vláda srbská?

V telegramu prince-regenta carovi 24. července, oznamuje onen odevzdání ultimata v Bělehradě a praví: „Vědomo svých povinností mezinárodních, Srbsko již od prvých dnů strašného zločinu prohlásilo, že jej odsuzuje, a že je ochotno zahájiti řízení na svém území, kdyby během procesu zavedeného rak.-uh. úřady byla dokázána spoluvina některých jeho podaných. Přes to ale požadavky vlády vídeňské jsou neuzitečné ponižující pro Srbsko a nesnesitelné s jeho důstojností státu neodvislého.“ Vypočítává požadavky rak.-uherské, praví princ Alexander dále: „Jsme hotoví přijmout podmínky Rak.-Uherska stejně jako ty,

⁶⁾ Wilson and Tucker: International law, 5 ed., p. 45.

⁷⁾ Walker, Manual of public international law p. 1: „..... it (the state) retains its state-character so long as these remain reasonably intact.“

jež nám Vaše Veličenstvo poradí, abychom přijali....některé z těchto požadavků nemohly by býti splněny bez změn v našem zákonodárství, což vyžaduje času.“⁷⁾

Srbsko bylo ochotno dát plnou satisfakci. Tím duchem je také nesena Pašičova odpověď ze dne 25. července na ultimatum. Správně je podotčeno v ní, že nelze činiti srbskou vládu odpovědnou za projevy soukromého rázu, jako novin, za projevy, které v každém státě činí se skoro obvykle a které všeobecně unikají úřední kontrole. Vláda srbská očekávala bohužel marně, že bude pozvána k součinnosti při vyšetřování všeho, co se týká zločinu, a jest hotova, aby dokázala svoji korektnost zakročiti proti všem osobám, o nichž jí budou učiněna sdělení. Odsoudí také v úředním listě všechnu propagandu, která by byla namířena proti integritě monarchie. Pašič byl dále ochoten podat v nejbližším zasedání skupštiny předlohu nového tiskového zákona, dle něhož by bylo lze konfiskovati publikace monarchii nepřátelské. Třeba že srbská vláda nemá důkazů o tom, že Narodna Obrana a jiné spolky súčastnily se propagandy, zavazuje se, že rozpustí Narodnu Obranu a všechny jiné spolky, které by jednaly proti podunajské říši. Stejně i ostatním podmínkám bylo Srbskem dle slušnosti a práva vyhověno.⁸⁾ K 5. bodu připomíná Pašič, že srbské vládě není dostatečně jasný požadavek Rak.-Uherska, aby se Srbsko zavázalo přijmout na svém území spolupůsobení orgánů cis. a král. vlády. Ale prohlašuje, že připustí každou součinnost, která by odpovídala principům práva mezinárodního a trestního řízení, stejně jako dobrým vztahům sousedským. Je pochopitelné, že zde musí býti Pašič opatrný. Tento bod nejvíce ohrožoval důstojnost malého státu, který věděl, jak by si jeho velký soused vlastně představoval „collaboration“ svých orgánů! A malé státy jsou žárlivější na svou neodvislost, nežli velké.

Ale i v ostatních bodech dávalo Srbsko plnou satisfakci. Ne tvrdilo, že snad nedošlo k politování hodným činům. Při dobré vůli bylo by bývalo velmi snadno zachovati mír, zejména když srbská vláda projevila ochotu předložit sporné věci haagskému emirčímu soudu. Ale jistým vítězstvím již napřed zptá Vídeň stála k svépomoci, o níž se domnívala, že bude nejlepší zastěněním jejích zájmů. Svým vyhýbáním se smírnému řešení konfliktu, dokazovala, že právo nebylo na její straně.

Stát, který šlapal po mezinárodním právu, který plival v tvář politické ethice, nemohl se dočkatí lepšího konce.

⁷⁾ Livre bleu serbe, n° 37.

⁸⁾ Zde nelze pro nedostatek místa věnovati se důkladnému rozboru srbské odpovědi.